

ΦΑΝΑΡΙΟΝ-ΓΕΝΟΣ-ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Η άλωση της Κωνσταντινουπόλεως (1453 μ.Χ.) υπό των αλλοθρήσκων οθωμανών υπήρξε το μέγιστο κοσμοιστορικό γεγονός που άλλαξε τον ρού της ανθρωπότητας και την ιστορική περπατησιά του ευσεβούς ελληνορθοδόξου Γένους μας. Η Ορθόδοξη Ανατολική Εκκλησία, όπως υποστασιοποιούνταν και ενσαρκωνόταν στον παλαίφατο θεσμό του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ήτοι της μαρτυρικής και καθαγιασμένης Μητρός Αγίας Μεγάλης του Χριστού Κωνσταντινουπολίτιδος Εκκλησίας, υπήρξε η «κιβωτός της σωτηρίας» και η ιαματική και σωστική «Κολυμβήθρα» εντός της οποίας το ευσεβές Γένος μας ανεβαπτίζετο στα ανόθευτα νάματα της ορθοδόξου πίστεως και παραδόσεως διατηρώντας, παρά τους δίσεκτους και δυσχείμερους καιρούς και χρόνους που βίωνε κάτω από τον αλλόθρησκο δυνάστη και τύραννο, την ελληνορθόδοξη αυτοσυνειδησία και ιδιοπροσωπία του, ήτοι την ιστορική και πολιτισμική ταυτότητά του.

Από της πρώτης στιγμής μετά την άλωση, το Οικουμενικό Πατριαρχείο στο πρόσωπο του πρώτου Πατριάρχου Γενναδίου Β΄ Σχολαρίου αξιοποίησε στο έπακρον τα εκ του Μωάμεθ Β΄ του Πορθητού δοθέντα «Σουλτανικά Προνόμια» και συνέβαλε καταλυτικά στην πολυεπίπεδη οργάνωση του ιδιωτικού και δημοσίου βίου του υπόδουλου Γένους, το οποίο ευρισκόμενο υπό τις προστατευτικές πτέρυγες της Μητρός Εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως μπόρεσε παρά τις αντιξοότητες να επιβιώσει και να μεγαλοουργήσει.

Το Millet των Ρούμ (Ρωμιών) έχοντας ως υψίστη κεφαλή τον εκάστοτε Οικουμενικό Πατριάρχη, ο οποίος ήταν ο Rum Millet Basi, δηλαδή ο «Γενάρχης» και «Εθνάρχης», ο απόλυτος θρησκευτικός και πολιτικός αρχηγός της Πατριάς, του υπόδουλου ελληνορθοδόξου Γένους και γενικά όλων των υπό την οθωμανική ημισέληνο ορθοδόξων, είχε κραταιά φωνή ενώπιον της Υψηλής Πύλης και του ιδίου του Σουλτάνου για τα εν γένει δίκαιά του και το κυριότερο για την ίδια τη ζωή και την επιβίωσή του.

Άξιο ιδιαίτερας μνείας είναι και το γεγονός ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο, ως η μόνη από την Υψηλή Πύλη αναγνωρισμένη πνευματική αρχή, ασκούσε τον συγκεκριμένο εθναρχικό και σωστικό ρόλο του, και υπέρ όλων των υπολοίπων μη μουσουλμανικών ορθοδόξων χριστιανικών πληθυσμών που διαβιούσαν εντός των ορίων της οθωμανικής επικράτειας, οι οποίοι δεν ήταν φυσικά μόνον Έλληνες, αφού ο εκάστοτε Οικουμενικός Πατριάρχης ως κεφαλή και κατεξοχήν πνευματικός ηγέτης εκπροσωπούσε όλους τους Χριστιανούς ενώπιον της Υψηλής Πύλης και ομιλούσε εξ ονόματος αυτών σε κάθε περίπτωση.

Έχει διατυπωθεί ότι η πνευματική και διοικητική υπαγωγή όλων των ορθοδόξων στο Οικουμενικό Πατριαρχείο ήταν σύμφωνη με το Κοράνι που επέτρεπε στους λαούς της Βίβλου, τους Χριστιανούς και τους Εβραίους, εφ' όσον πλήρωναν το οθωμανικό «χαράτσι» (κεφαλικός φόρος) να μπορούν να διαβιούν στο πλαίσιο της οθωμανικής μουσουλμανικής πολιτείας και να διατηρούν την πίστη τους, τα ήθη και τα έθιμά τους. Ο Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής επικύρωσε αυτό το δικαίωμα, που το Κοράνι ευνοϊκώς έδιδε στους λαούς της Βίβλου, με τα λεγόμενα «προνόμια» που παραχώρησε στον Οικουμενικό Πατριάρχη Γεννάδιο Β΄ Σχολάριο και στους μετέπειτα διαδόχους του: *«έδωκε δε και προστάγματα εγγράφως τω Πατριάρχη μετ' εξουσίας βασιλικής απογεγραμμένης κατωθεν, ίνα μηδείς αυτόν*

ενοχλήση η αντιτείνη αλλά είναι αυτόν αναίτιον και αφορολόγητον και αδιάσειστον τε από παντός εναντίου, και τέλους και δόσεως ελεύθερος έσται αυτός και οι μετ' αυτόν Πατριάρχαι εις τον αιώνα, ομοίως και πάντες οι υποτεταγμένοι αυτό αρχιερείς».

Η Ορθόδοξη κατ' Ανατολάς Εκκλησία του Χριστού υπάρχουσα και υποστασιοποιημένη στο θεσμό του μαρτυρικός καθαγιασμένου Οικουμενικού Πατριαρχείου, τον μόνο ελληνορθόδοξο πνεύμονα, που ως «θαυμαστή παρεμβολή Θεού» συνέχιζε να επιβιώνει από την πάλαι ποτέ Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, από τον οποίο ανέπνεε την ζωογόνο πνοή το υπόδουλο Γένος, ήταν και ενεργούσε ως «Εθναρχούσα Εκκλησία», η οποία με βαρύτατο κόστος και ατίμητο φόρο αίματος Πατριαρχών, Αρχιερέων, Ιερέων και Μοναχών έφερε και διεφύλαττε σωστικά στους μητρικούς και φιλόστοργους κόλπους της όλο το μαρτυρικό και εμπειρίστατο Γένος μας. Η Μητέρα Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως με την ευφυή και αριστοτεχνική αξιοποίηση και εκμετάλλευση των εκ του Πορθητού παραχωρηθέντων «Προνομίων» επέτυχε αφενός μεν την εσωτερική και εξωτερική λειτουργική, πνευματική και διοικητική ελευθερία της η οποία συνεπαγόταν πρωτίστως την διαφύλαξη της ανοθέτου πατρώας ορθοδόξου πίστεως και την κατά το δυνατόν ελευθέρα άσκηση των θρησκευτικών δικαιωμάτων των υπόδουλων Ρωμηών, αφετέρου δε την οργάνωση της κοινοτικής-διοικητικής, εκπαιδευτικής, οικονομικής και εν γένει κοινωνικής και πολιτισμικής ζωής του ανελεύθερου Γένους και μάλιστα εντός του εχθρικού περιβάλλοντος του αλλοθρήσκου οθωμανού δυνάστου κατακτητού. Έτσι το μαρτυρικό Οικουμενικό Πατριαρχείο με βαθεία συναίσθηση της ιερής εθναρχικής ευθύνης και αποστολής του, όταν δεν υφίστατο κανείς άλλος επίσημος κρατικός φορέας σωτηρίας για τους υπόδουλους Ρωμηούς και όλα γύρω «τα σκίαζε η φοβέρα και τα πλάκωνε η σκλαβιά», διεφύλαξε μέσα στην ζοφερή ανελευθερία των τεσσάρων και πλέον αιώνων την ανόθευτη ελληνορθόδοξη ιδιοπροσωπία, αυτοσυνειδησία και ταυτότητα του ευσεβούς Γένους μας.

Εξάλλου είναι ιστορικά καταγεγραμμένος και αδιαμφισβήτητος ο ακατάβλητος διμέτωπος αγώνας του Οικουμενικού Πατριαρχείου και των κάθε βαθίδος κληρικών του υπέρ της διαφυλάξεως και διασώσεως της θρησκευτικής και εθνικής αυτοσυνειδησίας των υπόδουλων Ρωμηών απέναντι στους βίαιους εξισλαμισμούς, που κατά περιόδους επέβαλε η Υψηλή Πύλη, καθώς και στον ύπουλο και δόλιο κίνδυνο που εκπήγαζε από την ποικιλόμορφη δράση των «προβατόσχημων» ρωμαιοκαθολικών μισιοναρίων, οι οποίοι εκμεταλλευόμενοι την δεινή θέση των υπόδουλων ορθοδόξων, προσπαθούσαν παντί σθένει, με δελεαστικές υποσχέσεις και ποικίλες διευκολύνσεις να τους προσηλυτίσουν. Η μεγαλόπνοη φαναριώτικη τακτική, που η Μεγάλη Εκκλησία ακολούθησε καθ' όλους τους χρόνους της πικράς δουλείας, προκειμένου να εξουδετερώσει τις ποικιλόμορφες κατά του Γένους μεθοδεύσεις του εχθρού, έφτασε μέχρι του σημείου της αυτοθυσίας, ήτοι της «κενώσεως» αυτής. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι στο βωμό αυτού του ανηλεούς διμέτρου αγώνος εχύθησαν θυσιαστικώς ποταμοί αιμάτων πλειάδος Πατριαρχών, Αρχιερέων, Ιερέων και Μοναχών, ενώ σε πολλές άλλες περιπτώσεις οι ορθόδοξοι κληρικοί υπέμειναν και τον διά της αγχόνης μαρτυρικό θάνατο. Έτσι ανεδείχθησαν οι περίλαμπροι, πολύτιμοι, ατίμητοι και αδαπάνητοι λίθοι της δόξας της Ορθοδόξου Εκκλησίας που είναι οι Νεομάρτυρες.

Η σφυρηλάτηση και διατήρηση άσβεστης της εθνικής και θρησκευτικής συνειδήσεως και ταυτότητας των υπόδουλων Ρωμιών μέσω της μόνης ακενώτου πνευματικής δυνάμεως της παιδείας και «νουθεσίας Κυρίου» συντελούνταν από τους πεπαιδευμένους ανθρώπους

της Εκκλησίας και τους στυλοβάτες του Γένους ορθοδόξους κληρικούς, με άμεσο κίνδυνο της ίδιας της ζωής τους και υπό άκρως δυσχερείς και αντίξοες συνθήκες, όταν μάλιστα δάσκαλοι και οργανωμένο εκπαιδευτικό σύστημα δεν υπήρχαν, ενώ και τα εκπαιδευτικά εγχειρίδια ήταν παντελώς ανύπαρκτα. Η κανδήλα όμως της εθνικής συνειδήσεως του Γένους παρέμενε άσβεστη χάρη στο τόσο καταπολεμημένο και κατασυκοφαντημένο, τόσο από τους παλαιούς όσο και από τους νεοφανείς «αποδομητές της ιστορίας», λεγόμενο «κρυφό σχολειό», που δεν ήταν άλλο από το αναλόγιο, το ψαλτήρι, όπως λέγει όμορφα ο λαός μας, των εκκλησιών και των μοναστηριών μας όπου υπό το ισχνό φως των κεριών και των κανδηλιών ο παπάς και ο καλόγερος δίδασκαν «κολληβογράμματα» στα σκλαβωμένα Ρωμηόπουλα, τα οποία κατά τους συγκινητικούς και γλαφυρούς λαϊκούς στίχους μάθαιναν **«γράμματα σπουδάματα του Θεού τα πράματα»** που εκπήγαζαν μέσα από τον αδαπάνητο και ατίμητο πλούτο των ευαγγελικών και αποστολικών περικοπών, από την οκτώηχο και τους ψαλμούς. Παράλληλα δεν έλειπαν βέβαια και οι μεμονωμένες φωτεινές και χαρισματικές εκείνες εκκλησιαστικές μορφές, οι οποίες με την διδαχή και τον αφυπνιστικό λόγο τους διετήρησαν άσβεστη την κανδήλα της θρησκευτικής και εθνικής συνειδήσεως του ρωμαίικου Γένους. Έτσι ως εν κιβωτώ διετηρήθησαν αλώβητα, η γλώσσα, οι παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα της Ρωμηοσύνης.

Του λόγου το αληθές για τον καταλυτικό ρόλο και την μέριμνα της Ορθοδόξου Εκκλησίας στην εκπαίδευση των υπόδουλων Ρωμηόπουλων επιβεβαιώνει και πιστοποιεί ο Ζ' Κανόνας της Συνόδου που συνεκάλεσε το έτος 1593 ο αοίδιμος Οικουμενικός Πατριάρχης Ιερεμίας ο Β', σύμφωνα με τον οποίο: *«Επιτάσσεται εις έκαστον επίσκοπον τη εαυτού παροικία φροντίδα και δαπάνην την εαυτού ποιείν, ώστε τα θεία και ιερά γράμματα διδάσκεσθαι βοηθείν δε κατά δύναμιν τοις εθέλουσι διδάσκειν και τοις μαθείν προαιρουμένοις εάν των επιτηδείων χρείαν έχουσιν»*. Έτσι στις εκκλησίες, στα μοναστήρια και στα μετόχια ο εκάστοτε οικείος επίσκοπος της κάθε επαρχίας είχε την ευθύνη, την μέριμνα και την εν γένει εποπτεία της λειτουργίας των σχολείων. Αυτή δε την ιστορική αναντίρρητη πραγματικότητα καθομολογεί με χαρακτηριστικό τρόπο και ο Νίκος Σβωρόνος, ο οποίος αναφέρει: *«Οι αξιόλογες προσπάθειες της Ορθόδοξης Εκκλησίας για την Εκπαίδευση, η οποία στους πρώτους αιώνες της Τουρκοκρατίας βρίσκεται αποκλειστικά στα χέρια της, με μοναδικούς δασκάλους τους μοναχούς και τον κατώτερο κλήρο, στα σχολεία που λειτουργούσαν στις εκκλησίες και τα μοναστήρια, οι αγώνες της για τη διαφύλαξη της χριστιανικής πίστης και την καθαρότητα της ορθοδοξίας, τα μέτρα για το σταμάτημα των εξισλαμισμών, αποτελούν θεμελιακή συμβολή για τη διατήρηση της εθνικής συνείδησης των Ελλήνων»*.

Με το πέρασμα των δύο πρώτων αιώνων κατά τους οποίους επικρατούσαν το απόλυτο σκότος της αμάθειας, η τυραννική δουλεία και οι απηνείς διωγμοί, αλλά κυρίως κατά τα τέλη του 17ου αιώνας, όταν πια η οθωμανική αυτοκρατορία παρουσιάζει τα πρώτα σημεία κάμψης και παρακμής, το Οικουμενικό Πατριαρχείο κινούμενο εντός του πλαισίου της αξιοποίησεως «των σουλτανικών προνομίων» συνεργάζεται με τους Φαναριώτες και σταδιακά επιτυγχάνει να διαμορφώσει ευνοϊκότερες συνθήκες για το Γένος. Το κορυφαίο παράδειγμα του εθνοϊεραποστόλου και μεγάλου Διδάχου του Γένους Αγίου Κοσμά του Αιτωλού και των λοιπών διδασκόντων που ακολούθησαν το παράδειγμά του, συνέβαλαν στην διατήρηση αλώβητης της ελληνορθόδοξου ταυτότητας των υπόδουλων Ρωμηών και στην εθνική αφύπνιση σύσσωμου του Γένους. Εύστοχα συνεπώς έχει γραφτεί ότι: **«οι μεγάλοι Διδάχοι του Γένους και οι στυλοβάτες της παιδείας υπήρξαν είτε κληρικοί, είτε άνδρες εξαρτώμενοι από την Εκκλησίαν, δεδομένου ότι τελικά τα προνόμια με τα οποία**

ηθέλησεν ο Πορθητής να προικίσει την Εκκλησίαν, ελειτούργησαν ουσιαστικά ως Δούρειος Ίππος της Ρωμηοσύνης, που εκράτησαν αδούλωτο το φρόνημα των Ραγιαδών και εξέθρεψε το όραμα της εθνικής αποκατάστασης».

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο, συν τω χρόνω, με αργά αλλά σταθερά και προσεκτικά βήματα, μέσω του άριστα δομημένου και ιεραρχημένου διοικητικού εκκλησιαστικού συστήματος των κατά τόπους Μητροπόλεων, Αρχιεπισκοπών και Επισκοπών του επέτυχε σε όλα τα επίπεδα την σταδιακή βελτίωση των συνθηκών ζωής και επιβιώσεως των υποδούλων απανταχού της οθωμανικής επικρατείας τέκνων του. Παράλληλα, το άριστα αυτό οργανωμένο διοικητικό κοινοτικό σύστημα ως γνήσια έκφραση της «ευχαριστιακής-εκκλησιαστικής κοινότητας», με τις λειτουργούσες εφοροδημογεροντίες υπό την άμεση εποπτεία των εκασταχού πατριαρχικών Μητροπολιτών και σε άρρηκτη συνεργασία με τους λοιπούς φιλοτίμους ορθοδόξους κληρικούς των ενοριών, καθώς επίσης και με την από κοινού ομόψυχη και συνάλληλη δράση των σχολικών εφοροεπιτροπών, συνέβαλε στην οργάνωση, απρόσκοπτη και εύρυθμη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος στις ελληνορθόδοξες κοινότητες. Συνέπεια όλου αυτού του εγχειρήματος υπήρξε η άνοδος του πνευματικού, μορφωτικού και εν γένει οικονομικού και κοινωνικού επιπέδου του υπόδουλου Γένους, το οποίο ουδέποτε απώλεσε την πολιτιστική και εθνική του ταυτότητα διατηρώντας αλώβητα και ανόθευτα στο διάβα των αιώνων, θρησκεία, γλώσσα, παράδοση, ήθη και έθιμα.

Κι αν ακόμη θα μπορούσε κάποιος να επικρίνει την ενίοτε «συνετή» και «φρόνιμη ιερά τακτική» της διοικούσας Εκκλησίας έναντι της Υψηλής Πύλης, δεν θα πρέπει να αγνοεί η εσκεμμένα να παραβλέπει ότι αυτή η ιερή τακτική απέβλεπε στην προστασία του Γένους από τον αφανισμό του αλλοθρήσκου κατακτητή. Είναι δε πολύ χαρακτηριστική η άποψη του Στήβεν Ράνσιμαν: *«Στο βάθος της σκέψεως κάθε Έλληνα, όσο πιστά κι αν συνεργαζόταν με τους νέους Τούρκους κυριάρχους του, φώλιαζε η πίστη ότι μία μέρα η εξουσία του Αντίχριστου θα κατέρρευε και ότι τότε ο ενωμένος ελληνικός λαός θα σηκωνόταν και πάλι για να ξαναδημιουργήσει την άγια αυτοκρατορία του».* Ο δε Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις εύστοχα παρατηρεί ότι: *«Δέκα χρόνους αν εβασίλευεν ο Τούρκος εις την Φραγκίαν δεν θα εύρισκες εκεί Χριστιανούς»*, θέλοντας με τον τρόπο αυτό να αντιπαραβάλλει τη μυστική δύναμη της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας, η οποία *«θυσιάστηκε μαζί με το λαό και αποτέλεσε το διαχωριστικό τείχος ανάμεσα σ' αυτόν και στον αλλόθρησκο κατακτητή, με αποτέλεσμα «τα δύο στοιχεία, ελληνικόν και τουρκικόν να παραμείνουν κατά την διάρκειαν 4 αιώνων άμικτα, ώσπερ το ύδωρ και το έλαιον»* (Κ. Παπαρρηγόπουλος).

Αποδεικνύεται λοιπόν ιστορικά ότι στους δυσχείμερους και δίσεκτους χρόνους της υποδουλώσεως η Ορθόδοξη Εκκλησία «ενσαρκωμένη» και υποστασιοποιημένη στο θεσμό του Οικουμενικού Πατριαρχείου απέβη, κατά την επιτυχή διατύπωση του Εμμ. Πρωτοψάλτη, «εις των κυριοτέρων παραγόντων της πολιτικής αποκαταστάσεως του υποδουλωθέντος έθνους μας». Τούτο δε συνέβη, όπως γράφει ο Βρετανός βυζαντινολόγος Στήβεν Ράνσιμαν στο έργο του: *«Η Μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία»*, επειδή «η Εκκλησία κατώρθωσε να επιβιώσει. Και όσο η Εκκλησία επεβίωνε, το έθνος δεν μπορούσε να πεθάνει». Γι' αυτό ακριβώς τον λόγο ο σοφός νομομαθής Νικόλαος Σαρίμπολος δικαιολογούμενα από την ίδια την ιστορική πραγματικότητα διεκήρυττε στη Β' Εθνοσυνέλευση του 1864, σχεδόν αποκαλυπτικά και εν είδει δημοσίας ομολογίας: *«Εσώθημεν διά της Εκκλησίας».*